

Forfatter: Goldschmidt, M. A.

Titel: Noveller og andre fortællinger

Citation: Goldschmidt, M. A.: "Noveller og andre fortællinger", i Goldschmidt, M. A.: *Noveller og andre fortællinger*, udg. af Thomas Bredsdorff , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 309. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-goldschmidt02t-shoot-idm140068784377600/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Noveller og andre fortællinger

6. Om udvalget og rækkefølgen

Goldschmidts noveller og andre fortællinger er blevet til gennem fire årtier. Udvalget her repræsenterer alle fire tiår og alle de vigtigste temaer og teknikker i hans fortællekunst.

Man kan læse hver enkelt tekst for sig. Noter og forklaringer er indrettet på den mulighed, så de ikke forudsætter de foregående. Vil man læse teksterne i den rækkefølge de er blevet til i, skal man blot følge årstallene, som står først i noterne til hver enkelt tekst. Men samlingens rækkefølge tilbyder en tredje mulighed.

Forrest, som appetitvækker og indledende signalement, står *Mendel Hertz*, noget af det sidste, bedste og strammeste Goldschmidt skrev. Næsten al hans prosa har tråde til den.

De næste seks tekster handler, som den første, om kærlighed, men på hver sin måde. I de to første dominerer hver sit kvindeportræt. I *Breve fra Choleratiden* har Goldschmidt givet sin version af den romantiske forestilling om den ideelle kvinde der fortøner sig i disen bag død og norske fjelde, mens han i *Den Vægelsindede på Gråhede* konkurrerer med Blicher om at skildre en kvinde der lader sig optænde fysisk og følger sine lyster som var hun en mand. *Avonimche Nattergal* rummer en af de bedste af Goldschmidts mange skildringer af det stille vand med den dybe grund, manden der brænder af elskov uden at den kan komme ud, som lappeskomageren i indledningshistorien.

Brevfortællingen fra koleratiden og den jyske fortælling fra Gråhede har kvinder i centrum, de jødiske fortællinger mænd. I virkeligheden er alle fire historier nok portrætter af en mandlig holdning til kærligheden, den ægte romantiske at den sande kærlighed er den der først bliver til virkelighed, når døden indtræffer. Kærlighed og adskillelse hører sammen i disse historier, som de gjorde det for Tristan, der elskede den Isolde han var adskilt fra. For som den vægelsindede på Gråhede siger, »naar a fik fat i det, var det borte« (s. 112). I disse historier har Goldschmidt, med forskellige teknikker, sat sit romantiske kærlighedstema realistisk i scene.

I de to *Bjergtagen*-fortællinger bliver denne drøm om at lykkes er hvor man ikke er, udsat for romantisk naturmystik i et middelalderligt scenari. Det handler, som det hedder i den første, ikke så

meget om kærlighed mellem kønnene som om »Kjærlighed til selve Længselen« (s. 177), eller om et grundlæggende Goldschmidt-tema: mandens evige pendlen mellem to uopnåelige og derfor tiltrækkende udgaver af lykken. Om manden der altid er parat til at forpasse øjeblikket, altid på vej hen mod det eller væk fra det, »og saadan rider han endnu«, som det hedder i den anden *Bjergtagen* (s. 183) om idealismens lykkeligt-ulykkelige ridder.

Ind imellem de realistisk og romantisk udformede versioner af denne kærlighedstanke står, som et hvilepunkt, Goldschmidts debutnovelle, *Tømmerpladsen*, der viser endnu en af Goldschmidts karakteristiske anvendelser af kærligheden: som middel til at skabe det lille gys i et genremaleri, der dog hurtigt når til sin harmoniske opløsning i fryd og gammen.

Herefter følger fire allegorier eller dermed beslægtede former.

Først to politiske, som man ikke før har sidestillet med Goldschmidts øvrige fortællekunst. Det er på tide vi opgiver den romantiske fordom mod allegorien – en af de få romantiske fordomme Goldschmidt ikke delte. Han skrev *En coopersk Roman* og *Vandcomissionen* til sit satiriske tidsskrift *Corsaren*, men viste ved at genudgive dem i bogform 15-16 år senere at han mente dem alvorligt som fortællekunst. Det er i bogudgavens let reviderede og mere holdbare form de er optrykt her. De viser den Goldschmidt der som fortæller gik i Holbergs fodspor. Han latterliggør her taknemlige emner som Københavns bystyre, politiledelsen, udenrigstjenesten og danskernes enestående evne til at vende et nederlag til en diplomatisk sejr.

De to næste, *Fortælling om en Flue* og *En Dampskibstur*, viser hvordan han med små fyrre års mellemrum for at gøre sin filosofi begribelig kunne gribe til den samme allegoriske form, altså den fortælleform, hvor hvert led først får sin rette betydning ved at læseren 'oversætter' det til en anden betydning. Den ældste, som også er den mest renlivede allegori, er en satire over organiseret religion, den yngste et vemodigt øjebliksbillede af hvordan det føles at stå foran døden.

I alle disse fire fortællinger forekommer retoriske former, som havde deres højkonjunktur i 1700-tallet, en avis, en kommission og

døden selv optræder i skikkelse af personer, eller personer optræder som noget andet end de plejer at være, en pave som flue og en udenrigsminister som nybygger, der bliver skalperet for sin paryk.

Nu følger prøver på Goldschmidts *Kjærlighedshistorier fra mange Lande*, indledningen og fire af de 14 fortællinger i samlingen, hvor han blander genrerne og strækker sig vidt for både at fastholde sin filosofi og betjene sit voksende publikum, der kræver lykkelige eller rørende kærlighedshistorier, som Goldschmidt var leveringsdygtig i, fra *Tømmerpladsen* til *Guds Engel fra Rørvig*.

Stadig gælder det at »Kjærligheden er en Lidenskab, der tiltager ved Hindringer«, som det hedder i *Den polske Kongesøn* (s. 202), og følgelig at døden er den højeste bekræftelse på kærligheden, som i *Paolo og Giovanna* eller at kærligheden trodser den visse død, som i *Guds Engel fra Rørvig*. En undtagelse udgør *Fuglen, der sang*, hvor Goldschmidt vender bjergtagelsesmotivet om: her er det kærligheden til Guds visdom, der slår den lykkelige elsker ud af kurs, lige som hans kærlighed stod for at skulle fuldbyrdes.

Vi nærmer os finalen. De to store fortællinger der resterer, har begge Simon Levi som hovedskikkelse, en figur Goldschmidt havde lanceret i sin roman *Ræven* og nu fortsatte som en tilsyneladende virkelig figur, først i *Maser*, der nok er Goldschmidts mest fuldendte novelle, og til sidst i *Levi og Ibalá*, hvor Goldschmidt kan bruge den lille mand til en sidste udfoldelse af romantikkens verden spændt ud mellem den jødiske realitetssans og den ny ateistiske realisme. Den tekst er ikke så meget novelle, snarere et platonisk symposium, hvor handlingen er et tyndt alibi for idé-diskussioner og kerne-sentenser, som den for Goldschmidt fundamentale definition at »Romantik er nok Sans for to Verdeners« (s. 272).

Samlingens slutvignet er, som indledningen, en jødisk historie, endnu kortere end den, endnu mere af en gådefuld lignelse. Ringen er sluttet. Udvalget af Goldschmidts noveller og andre fortællinger ender og begynder som hans liv, i det jødiske.

7. Tekstgrundlag

En del af Goldschmidts noveller og andre fortællinger er udgivet flere gange i hans levetid, med små variationer, jvf. som et eksempel *Tømmerpladsens* udgivelseshistorie under tre forskellige titler (se afsnit 4 foran og indledning til noter nedenfor). Han moderniserede sin retskrivning i løbet af sit lange forfatterliv, bl.a. fjernede han dobbelt vokal og ændrede i til j i diftong. Ændringerne kan følges i denne udgave, det hedder 'Huus' i debuthistorien (s. 151), men 'Hus' senere (s. 27); det hedder 'Fejl' i den sene tekst (s.8), men 'Feil' i den tidligere (s.15).

De ændringer indgik i retskrivningskomiteens forslag af 21.6. 1869. Goldschmidt havde som medlem af komiteen selv været med til at stille forslaget. Alligevel holdt han sig i *Avrohmche Nattegal*, der udkom hele to år senere, stadig i vid udstrækning (men ikke helt) til de gammeldags former. Hvor bevidst han var om retskrivning fremgår af, at han i en efterskrift til den bog følte behov for at forklare misforholdet mellem egne ortografiske ord og gerninger. Forklaringen skulle være et hensyn til forlaget, formentlig hensynet til ensartetheden i dets Goldschmidt-lager.

Mange af novellerne og de andre fortællinger i det foreliggende udvalg (men ikke alle) har optrådt i de to mest omfattende Goldschmidt-udgaver, *Poetiske Skrifter udgivne af hans Søn* bd. 1-8, 1896-98, (kortprosaen står i bd. 2, 6, 7 og 8) og *Meir Goldschmidt i Folkeudgave*. Udvalget og Tekstrevisjonen af Julius Salomon, bd. 1-8, 1908-10 (kortprosaen står her i bd. 1, 4, 5, 7 og 8), begge forlaget Gyldendal. Ingen af de to udgaver meddelede oplysninger om tekstgrundlaget for fortællingerne. I dem begge er teksterne ortografisk let moderniserede. Ingen af dem oplyser noget om principper for rettelserne.

Grundlaget for nærværende udgave er uden undtagelse første udgave i (Goldschmidts egen) bogform af hver enkelt tekst.

Alle forklarende fodnoter trykt i forbindelse med teksterne foran er Goldschmidts egne. Nærværende udgivers noter er trykt bagest i bindet.

Tekstgrundlagenes retskrivning er overalt respekteret. Heller ik-